

 <p>Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ</p>	<p>Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті</p>	<p>Пәннің оқу-әдістемелік кешені</p>	<p>Басылым: бесінші</p>
---	---	--------------------------------------	-----------------------------

7.Ақаев С. Терминнің тілдік және танымдық табиғаты. Филол.ғыл.док.
дисс... авторефераты. – Алматы, 2002.

№10 дәріс

Тақырыбы: Термин жасайтын шартты белгілер, символдар

Мақсаты: Шартты таңбалар, символдар, графикалық белгілер ғылымның белгілі салаларында терминдік қызмет атқаратынын, белгілі ғылыми ұғымдарды білдіретінін талдап жеткізу.

Дәріс жоспары:

- 1.Символдар
- 2.Графикалық белгілер
- 3.Диаграмма
- 4.Графикалық таңбалар

Дәріс мәтіні (тезис)

Қазір ғылымда түрлі символ, графика, диаграмма сияқты шартты белгілерді қолдану өте қатты күшейіп кетті. Ғалымдар қазіргі ғылымның даму қарқынына сай заңды құбылыс деп санайды. Бұдан түрлі таңбалар сөзді, сөйлеуді жеңеді деген пікір тумады, адамдардың табиғи тілі ең күшті, баға жетпес құнды қатынас құралы, халықтың ата-бабадан келе жатқан бағалы қазынасы, оны басқа ешбір құрал ауыстыра алмайтыны – талассыз мәселе. Олар түрліше аталып жүр. В.П.Даниленко ондай таңбаларды тілдік емес құралдар дейді [1, 35], З.М.Зорин мен М.И.Черемисина ондай таңбаларды математика тілі деп табиғи тілден бөліп атайды [2, 68].

Шартты таңбалар, символдар, графикалық белгілер ғылымның барлық саласына қатысты емес сөз-терминдерге қарағанда, олардың қолданылу аясы тар. Бірақ олар ғылымның белгілі салаларында терминдік қызмет атқарады, белгілі ғылыми ұғымдарды білдіреді. Көпшілік жағдайда жеке алғанда, олар мағынасыз белгілер. Мысалы а, b, c, t сияқты әріптер ғылымда белгі ретінде қолданылады. Мысалы, $a+b=c$, $c-a=b$ т.б. Осы әріптердің тұрақты белгілі мәні жоқ. Сондықтан әр ғылымда оған әр түрлі мән беріледі. Бұл әріптер математикада қосу, алудың нәтижесімен байланысты мәнді білдірсе, $a \times b=c$ дегенде

 <p>Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ</p>	<p>Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті</p>	<p>Пәннің оқу-әдістемелік кешені</p>	<p>Басылым: бесінші</p>
--	---	--------------------------------------	-----------------------------

басқа мәнді білдіреді. Ал химияда Д.И.Менделеевтің таблицасында 105 элементті латын алфавитіндегі әріптер мен әріптердің тіркесімен белгілеген. Мысалы, Au – алтын, Ag – күміс, Cu – мыс, PL – қорғасын, U – уран, K – калий, O – кислород т.б.

Кіші әріптер гуманитарлық ғылымда да қолданылады, ол ойды белгілі тәртіппен білдіру үшін қолданылады. Мысалы, мәтінде санамалап мәселелерді көрсету қажет болған жағдайларда цифр қолданылатыны белгілі. Мысалы 1, 2, 3 немесе 1), 2), 3) т.б. Осымен бірге, цифрлар орнына сол мәнде әріптер де қолданылады. Оған академик Ө.Айтбаев еңбегінен мына мысалды келтірейік. Қазақ тіліндегі қоғамдық терминдердің негізгі көздері.

а) араб-парсыдан енген терминдік атаулар.

ә) орыс және орыс тілі арқылы енген интернационалдық терминдер.

б) алғашқы газет, журналдардағы термин сөздер.

в) термин қызметіндегі кірме сөздер [4, 61].

Осы келтірілген үзіндідегі а, ә, б, в әріптері шартты түрде 1), 2), 3), 4) сандарының орнына алфавит тәртібі бойынша қолданылған. Бұл ғылыми еңбектерде жиі қолданылатыны белгілі. Демек, бұл да әріпті шартты белгі ретінде қолдануға жатады.

Геометрия саласында графикалық таңбалар өте көп, бір үшбұрыш таңбаның да бірнеше түрі бар: Мысалы,

- тік үшбұрыш, - тең қабырғалы үшбұрыш т.б.

Міне, бұл графикалық таңбалардың көп қолданылатынын, үлкен қызмет атқаратынын дәлелдейді.

Сондай-ақ математикада + (қосу), - (алу), x (көбейту), = (тең) сияқты графикалық белгі, таңбалардың қолданылатыны белгілі. Олар да үнемі бір мәнде қолданылады.

Осы сияқты бірнеше таңбаларды В.П.Даниленко төмендегіше көрсеткен: «в терминологии используются и такие символические (чисто графические) компоненты, которые не всегда переданы посредством слов: v – образное соединение, x – образное соединение, u – образное соединение, χ – образное соединение» [1].

Осы топқа оқу орындарындағы сабақты бастауға, аяқтауға шақыратын қоңырау да жатады.

Ал түрлі салада қолданылатын түрлі кестелер, сызбалар алуан түрлі. Кестелер қолданылмайтын ғылым саласын атау өте қиын. Кестелердің түрі өте көп, олар қажетіне қарай түрліше жасала береді.

Бұдан шығатын қорытынды: шартты таңбалар, символдар, кестелер ғылым түрін, саласын таңдамайды, тұрақты түрі жоқ, олар мақсатқа қарай алуан түрлі болады, осы белгілі тәртіпте нақты білдіруге көмектеседі, шартты белгілер тобына жатады.

 <p>Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ</p>	<p>Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті</p>	<p>Пәннің оқу-әдістемелік кешені</p>	<p>Басылым: бесінші</p>
---	---	--------------------------------------	-----------------------------

Тұжырымдар. Өмір тәжірибесінде математика, физика, химия сияқты тағы басқа ғылымдарда түрлі таңба, символ, графика сияқты тағы басқа таңбаларды қолдану қалыптасқан. Бұлардың әрқайсысының аты, ережесі, мәні бар, олар тек бір мәнде түсініледі, ұғылады, оларда көп мағыналық жоқ.

Бақылау сұрақтары:

- 1.Шартты белгілер.
- 2.Шартты таңбалар

Пайдаланған әдебиеттер:

- 1.Даниленко В.П. Лексико-семантические и грамматические особенности слов-терминов. Исследование по русской терминологии. – М., 1971. – 231 б.
- 2.Зорин З.М., Черемисина М.И. О специфике языка слов и языка символов в научном описании (на материале физики). – Исследование по русской терминологии. – М., 1971. – 23 с.
- 3.Термины, определения и обозначения в области вопрямления переменного тока. Проект Б.М.Шляпошникова. – Л., 1940.
- 4.Кайдаров А.Т. Структура односложных корней и основ. – Алматы, 1986. – 328 с.
- 5.Құрманбайұлы Ш. Терминқор қалыптастыру көздері мен терминжасам тәсілдері. – Алматы: Сөздік-Словарь, 2005. – 240 б.

№11 дәріс

Тақырыбы: Терминжасамның синтетикалық тәсілі.

Мақсаты: Терминжасам тәсілдері, даму тарихы, ғылымда дәлелдену жолдарын көрсетіп, тыңдаушының нақты бір сала жігі бойынша меңгеріп кетуіне ықпал ету.

Дәріс жоспары:

- 1.Синтетикалық тәсіл